

❖ یکی از ویژگی‌هایی که همواره به مناطق حاشیه‌نشین یا سکونتگاه‌های غیررسمی نسبت داده می‌شود فقر است، در یک نگاه مبنایی فقر چیست؟

❖ در ادبیات علمی یک تعریف اولیه و تک‌بعدی وجود دارد که می‌گوید: «فقر کسی است که توان تغذیه مناسب ندارد» متناسب با همین تعریف محاسبه شده که اگر فردی در دنیا حدود یک یا دو دلار در روز درآمد داشته باشد، دست کم می‌تواند زنده بماند. به‌طور سنتی کسی که درآمدی در این سطح داشته باشد را فقیر می‌گویند.

این نگاه که به آن فقر یک‌بعدی می‌گویند تا سال‌های اخیر نگاه غالب به پدیده فقر بود، اما اکنون نگاهی که به فقر در دنیا وجود دارد، گسترده‌تر شده و چندبعدی است؛ در این نگاه جدید تنها تغذیه مهم نیست، یعنی فرد علاوه بر تغذیه باید حداقل‌های تحصیل، بهداشت جسمی و سلامت روانی را هم داشته باشد، یعنی ابعاد دیگری هم وجود دارند که ضعف فرد در آن‌ها می‌تواند به‌عنوان فقر او قلمداد شود، البته این ابعاد با توجه به وضع هر کشوری فرق می‌کند و می‌تواند کم‌وزیاد باشد.

❖ چرا با این که خیلی اوقات از نگاه افراد بیرونی محرومیت فقر را حتی توسط خودشان به‌راحتی قابل‌رفع است، این اتفاق نمی‌افتد و ما در بعضی مناطق و خانواده‌ها با پایداری فقر یا به قولی دام فقر مواجهیم؟

❖ بعضی عوامل هستند که باعث می‌شود فقر در یک خانواده یا منطقه پایدار شود و نسل‌های مختلف فقیر باشند. یکی از این عوامل که در نتیجه مطالعات روشن شده است بیان می‌کند کسی که فقیر می‌شود هوشش کم می‌شود؛ هوشش که کم شود فقرش بیشتر می‌شود؛ یعنی در یک چرخه منفی‌ای می‌افتد و به سمتی می‌آید که اساساً توانایی ذهنی و مهارتی لازم را ندارد که به این فکر کند که چگونه از فقر بیرون بیاید.

مثلاً در منطقه‌ای در هند دست‌فروش‌هایی هستند که اگر روزی یک لیوان چای کمتر بخورند بعد از پنجاه روز می‌توانند به‌جای هرروز کرایه کردن چرخ‌دستی، یک چرخ برای خودشان بخرند و محاسبه این هم بسیار ساده است.

جالب است که این آدم‌ها ده سال به‌طور میانگین کارشان همین است که هرروز صبح چرخی را کرایه کنند، آخر شب هم پس بدهند و هیچ‌وقت در این ده سال به این فکر نکرده‌اند که اگر من روزی یک لیوان چای کمتر بخورم بعد پنجاه روز دیگر نمی‌خواهد چرخی کرایه کنم و این روی بهبود وضع‌ام بسیار اثرگذار است.

دلایل فقر با این که در ظاهر مساله ساده‌ای است، مثلاً می‌گوییم که فرد تنبل است، اما وقتی دقیق به آن نگاه می‌کنیم، می‌بینیم که بسیار پیچیده است و ابعاد گوناگونی از روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، انسان‌شناسی، دین و مذهب و جنسیت در آن نقش دارند و کسی که می‌خواهد با این قضیه روبرو شود، باید به همه این ابعاد نگاه کند، تجربیات جهانی خیلی آسان نشان می‌دهد که نگاه یک‌بعدی، حال این بعد هر چه می‌خواهد باشد، چیزی را حل نمی‌کند و باید همه‌جانبه به آن نگاه کرد.

❖ با توجه به نکات شما و شکل‌گیری دام فقر در بعضی مناطق و خانواده‌ها، کمک‌های بلاعوض از بیرون به این افراد می‌تواند وضع آن‌ها را بهتر کند؟!

❖ اتفاقاً در این مورد هم حرف هست. به همین دلیل هم هست که می‌گویم مساله بسیار پیچیده است؛ یعنی یکسری عوامل آدم‌ها را به سمتی می‌برند که در فقر بمانند اما عوامل دیگری هم هستند که از طرف دیگر کار می‌کنند، این که در واقعیت کدام طرف غالب است از پیش مشخص نیست و باید رفت و بررسی کرد. رویکرد آزمونی (Experimental) نشان می‌دهد که دام فقر یکجایی هست، مانند دام فقر در آمدی و یکجایی نیست مانند دام فقر تحصیلی. اتفاقاً مهم

بازاندیشی در شیوه مبارزه با فقر
در گفتگو با عضو هیئت علمی دانشگاه فردوسی مشهد

تله فقر

سیاست‌های کلان یا خرد اقتصادی؛ کدام یک پاسخ می‌دهد؟

گفت و گو

مجید منفرد

دکتر مهدی فیضی عضو هیئت علمی گروه اقتصاد دانشگاه فردوسی مشهد، دوره دکترای اقتصاد را در دانشگاه گوته فرانکفورت گذرانده است. دکتر فیضی با همکاری دکتر جعفر خیرخواهان کتاب «اقتصاد فقیر، بازاندیشی بنیادین در شیوه مبارزه با فقر جهانی» را ترجمه کرده که سرمنشأ جدید و مهمی در شیوه رویارویی با فقر در جهان است. افزون بر این تجربه حضور در کشور های آفریقایی را نیز در راستای برنامه‌های خیرخواهانه مبارزه با فقر دارد. از آنجایی که در مسئله حاشیه‌نشینی یکی از مباحث محوری، بحث ضعف اقتصادی و محرومیت حاشیه‌نشینان است، گفتگویی را با ایشان ترتیب دادیم تا با رویکرد جدید جهانی به فقر و مبارزه با محرومیت بیشتر آشنا شویم.